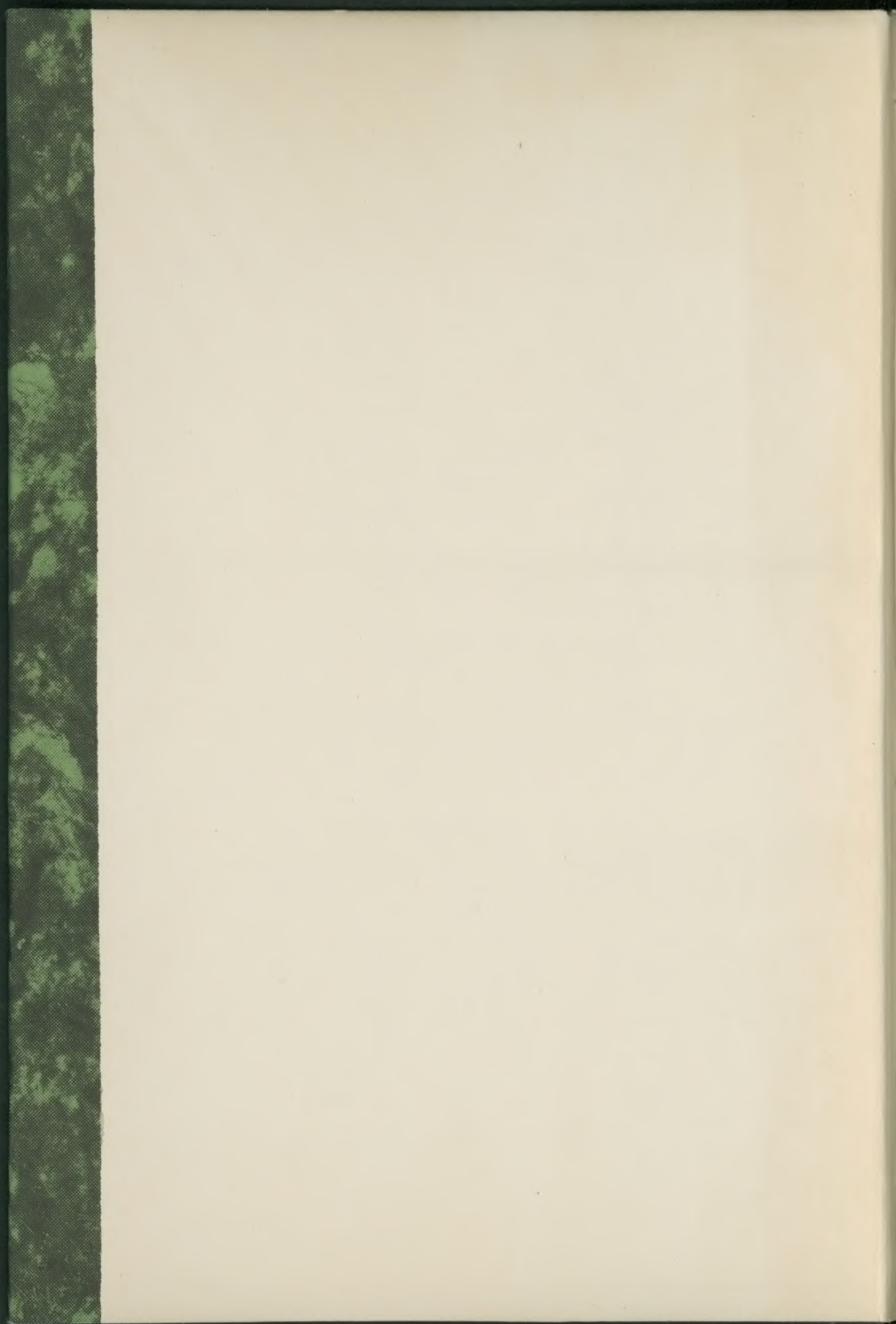

616.440

Handwritten text, possibly a signature or date, located in the upper left corner of the page.

DE IVÁNYI BELLA

Iványi Bélának
 költészet és nyelvészeti feladatai
 Hunyady

FRANCESCO MATURANZIO MAGYAR VONATKOZÁSÚ KÖLTEMÉNYEI.

A cod. Ottob. Lat. 2011. a Pier Luigi Galletti által készített kézirat katalógus szerint tartalmazza *carmina plura cuiusdam poetae Latini Perusini, cuius nomen deletum est*. Mivel a humanista irodalomra vonatkozó kézirat kutatásoknak egyelőre éppen az az egyik legfontosabb feladatuk, hogy eddig kellő módon nem értékelt, véglegesen nem tisztázott, esetleg a tudományban számon sem tartott anyagot hódítsanak meg a tudományos feladatoknak, a nem éppen biztató katalógusjelzés ellenére ez esetben sem mellőztem a kódex tüzetes átvizsgálását. Meggyőződésem szerint ugyanis éppen a névtelen kódexek, amiket rendszeresen senki sem szokott bolygatni, ajándékozhatnak meg első sorban bennünket, ha a szerencse istenasszonya is úgy akarja, humanisztikus kultúránknak eddig nem is sejtett, vagy elvesztettnek tartott emlékeivel. Ez a számításom hasonló esetekben már több ízben bevált; a jelen esetben sem volt, mint a következőkből kiviláglik, teljesen hiábavaló a fáradozásom.

Mindjárt a kézirat eleje (f. 2.) meglepetést tartogatott számomra. A dedikáció ugyan gondosan át volt mázolva a XV. századi kódex betűinél jóval sötétebb és frissebb tintával, azonban ennek ellenére megfelelő világítás mellett kétségtelenül kivehetők voltak a következő, eredetileg verestintával írt szavak: [ad] vir. Nicolaum Episcopum Modrusiensem Proemium. A f. 17—f. 23-ig nem kevesebb, mint tizenöt költemény Nic. Modrusiensis-hez íratott, egy pedig Nic. Modrusiensis-ről szól. Nyilvánvaló tehát — s ez kéziratunknak az első megjegyzésre méltó magyar vonatkozása —, hogy az egyelőre ismeretlen szerző irodalmi összeköttetésben állt a magyar humanizmus történetéből jól ismert Macsinjain Miklós modrusi püspökkel, Vitéz János jó barátjával.

Nem tartozik ugyan szigorúan véve tárgyamhoz, mégis fel kell használnom a kínálkozó alkalmat arra, hogy a fentiekkel kapcsolatban Nicolaus Modrusiensis magyarországi összeköttetéseit is röviden érintsem. Az újabb olasz kutatások ugyanis e tekintetben Fraknoi Vilmos kitűnő eredményei¹ után is örven-

¹ Miklós modrusi püspök élete, munkái és könyvtára, Magyar Könyvszemle, 1897. — Fraknoi cikkén alapul Békesi összefoglalása, Magyar írók Hunyadi Mátyás korából, Kath. Szemle, 1902, 137—141. lk.

detes haladást jelentenek, amiről érdemes lesz tudomást vennünk. Már Carlo Frati cikke: *Evasio Leone e le sue ricerche intorno a Niccolò vescovo Modrusiense* (Bibliofilia XVIII.) sok becses, nálunk eddig figyelembe nem vett adatot tartalmaz. Legutóbb pedig Giov. Mercati, a vatikáni könyvtár jelenlegi tudós igazgatója foglalkozott — utolérhetetlen pontossággal felkutatva Nicolaus összes elérhető munkáit és könyvtárának nagyszámú szétszórt darabjait — a mozgalmas életű humanista püspök sorsával és munkásságával: *Notizie varie sopra Niccolò Modrussense* (Bibliofilia XXVI.). A következőkben elsősorban az utóbbi terjedelmes értekezés jelentékeny számú magyar vonatkozású adataira kívánom néhány szóval felhívni tudósaink figyelmét.

Ismeretes volt eddig is irodalmunkban, hogy a cod. Vin. dob. Lat. 2431. Nicolaus Modrusiensis *De mortalium felicitate*² c. művének ajánlását tartalmazza Vitéz János váradi püspökhez. Megtudjuk ebből, hogy Nicolaus egy felejtethetetlenül szép telet töltött a váradi püspöki udvarban s ott gondolta ki munkájának theológiai szempontból meglehetősen aggályos alapvetését: „Nosti etenim — írja Vitézhez³ — omnium sapientum sententia, qui de divinis scripserunt legibus, sancitum esse, humanum genus sui finis, cuius gratia procreatum est, nunquam rationem cognovisse; nec ullo naturae ductu ad eius cognitio- nem potuisse devenire, nisi divino illud nobis oraculo fuisset revelatum. At nobis contra visum est, praecipue ab illa foelicissima et a me semper memoranda hyeme, quam apud te Varadini cum plurimis viris doctissimis in bibliotheca illa tua dignissima inter innumera clarissimorum virorum volumina saepius residentes iocundissimam amoenissimamque transegimus. Videor enim mihi videre in ipsius naturae legibus misericordem deum ea reliquisse vestigia, ex quibus non magno labore nostrae conditionis statum colligere valeamus.“

Vannak ezenkívül Nicolaus magyarországi szereplésére vonatkozólag pontosan keltezett diplomáciai emlékeink is, melyekből kiderül, hogy Nicolaus 1463 őszén Venéziában Mátyás király oratoraként szerepelt és ott, egyébként sikertelenül arra igyekezett rávenni a köztársaságot, hogy a szerződésben előre

² A munka tulajdonképpen két kéziratban maradt ránk. Mindkettőt leírja Fraknói i. m. 16—17. lk. Az egyik a római Bibl. Casanatense B IV. 13. jelzetű XV. sz. hátyakézirata. Ennek ajánlólevele: „Nicolai episcopi Modrusiensis ad sanctissimum dominum Pium papam II. de mortalium felicitate incipit“. Egyébként a munka címe: „Dialogus de felicitate humana“ (ugyanott). A bécsi kézirat ajánlólevele: „Reverendissimo in Christo patri et domino Johanni Dei gratia episcopo Waradiensi Nicolaus episcopus Modrusiensis salutem.“ Ugyanebben megtalálható a II. Piushoz írt ajánlólevél is. Mindkét kéziratról megemlékezik Mercati i. m.

³ Abel, *Adalékok a humanismus történetéhez Magyarországon*, Budapest, 1880, 168. l.

616.770

Nemzeti Széchenyi Könyvtár

Leltári szám:

V.1100-13.260/1954

megállapított segélyen felül, a török elleni hadjárat költségeire, a magyar királynak pénzbeli hozzájárulást is adjon.⁴

További dokumentumunk Nicolaus magyarországi működéséről Galeotto ismert művének, *De egregie sapienter et iocose dictis et factis Matthiae Regis* etc.⁵ Nicolausra nézve fölötté kedvezőtlen XIII. fejezete, melyben Galeotto elbeszéli, hogy Nicolaus II. Pius pápa követeként Budán töltött egy telet és folytonos áskálódásai következtében a király hirtelen eltávolította őt az országból. Galeotto látható rosszindulattal írja le, hogyan szégyenítette meg a király a szép arcú, szelíd beszédű, nyájas modorú, de a bárány külszíne alatt farkast rejtegető diplomata főpapot s hogyan kellett ennek a király haragja miatt szégyenszemre, rövid úton — két napon belül — elhagynia az országot.

Fraknói a felsorolt adatok alapján, amiket még kiegészítenek Nicolaus tőle ismert kéziratok munkáinak magyar vonatkozású részletei, továbbá levéltári adalékok is, nagy vonásokban a következőképpen rekonstruálja a modrusi püspök magyarországi szereplését. Nicolaus 1462 dec. közepe táján indult útnak Olaszországból II. Pius megbízásából követi minőségben a belső zavarok és a török által szorongatott bosnyák királyhoz. Azt azonban egyáltalán nem tudja pontosabban eldönteni, mikor és mennyi ideig tartózkodott Nicolaus a bosnyák király udvaránál. Mindenesetre igen rövid időt tölthetett ott, mert egyik munkájában⁶ említi, hogy látta a Mátyás király által elfogott oláh vajdát, már pedig ez Fraknói érvelése szerint csak 1463 elején történhetett.⁷ 1463 elejétől fogva Nicolaus, rövid időt leszámítva, egyhuzamban nálunk volt végső távozásáig. Itt várta be Mátyás boszniai hadjáratát és csak 1463 őszén távozott tőlünk követi minőségben, mint Mátyás szolgálatában álló orator Veneziába. Innen hamarosan visszatért s 1463—4 telén Vitéz János udvarában élt. A Galeotto által elbeszélte esemény — aminek hitelességét azonban Fraknói kétségbevonja — 1464-ben játszódott volna le. Még ugyanezen évben Nicolaus végleg távozott tőlünk. Fraknói rekonstrukciója szerint tehát Nicolaus egy ízben tartózkodott hosszabb ideig hazánkban s magyarországi szereplésének minden ismert mozzanata erre az egyetlen ittidőzésre tömöríthető.

Lényegesen eltérő képet adnak Nicolaus magyarországi kapcsolatairól Mercati fejtegetései. Először is nagyfontosságú, kétségtelen hitelességű adata Mercatinak, hogy Nicolaus nem egyszer, hanem legalább két ízben járt nálunk. Ezt Nicolaus

⁴ *Monumenta Hungariae Historica*. Magyar diplomáciai emlékek Mátyás király korából. I. 242., 244., 259. lk.

⁵ Irodalomtört. Eml. II. 224—5. lk.

⁶ Bibl. Corsiniana, 127. sz. XV. sz. kézirat *De bellis Gothorum*. Az érdekes részletet idézik Fraknói és Mercati is.

⁷ V. ö. Fraknói i. m. 5. l.

maga mondja *Defensio ecclesiasticae libertatis* c. kéziratosa (Vat. Lat. 8092 f. 60^v) művében, hol említi, hogy II. Pius őt ismételtén Magyarországra küldte: „... me *rursus* in Panones destinat.“ S míg Fraknoi egész határozottsággal állítja, hogy Nicolaus 1463 telét töltötte Vitéz János udvarában, mert az ő rekonstrukciója szerint Nicolaus csak egy ízben járt volna nálunk s akkor csak ez az egyetlen év marad hátra, addig Mercati lényegesen bővebb adatok alapján nem tud határozott évet megjelölni, csak azt tartja bizonyosnak, hogy a jelzett esemény időpontja 1463 előttre, talán jóval előbbre esik: „Non so in quale anno, ma certamente prima del 1463, e forse molto prima, Nicolò ha passato tutto un inverno in Ungheria a Gran Varadino in compagnia di moltissimi uomini dotti presso il vescovo Giovanni Vitéz frequentandone la ricca biblioteca...“

Mercati további adatai szerint Nicolaust 1463-ban Boszniában találjuk, hol István királyt a török által elfoglalt erősségek megtámadására bírta rá. Mikor a török ezért kegyetlen bosszút állni készült, István király kérésére és II. Pius parancsára Nicolaus Mátyáshoz ment sok veszély között segítséget kérni, ami azonban, mint ismeretes, későn jött.

Mátyással, aki közben Szerbia területén harcolt a török ellen, Nicolaus Belgrád közelében találkozott 1463 nyarán: tehát a legjobb esetben ettől az időponttól számíthatjuk Nicolaus második magyarországi útját. Közben járt ősszel Veneziában s visszatérése után végigkísérte Mátyást boszniai hadjáratában. Ezekről az eseményekről maga írja említett művében (Vat. Lat. 8092. f. 60^v—61^r) a következőket: „His rebus non fractus, sed vehementius accensus Caesareus ille invictissimusque pontificis animus festinat externa querere presidia, quoniam domesticis Italorum se desertum animadverteret: dimittit per universas Christianorum provincias legatos ad Hispanos, Britannos, Gallos et Germanos et me *rursus* ad Panones destinat ad excitandum invictissimum regem Ungarorum illis miserandis Illiricorum reliquiis opem ferre, pollicentibus ad id bellum partem sumptuum quibusdam Italorum legatis. Capesso iussa nactusque regem haud longe a Belgrado cum victore exercitu incredibilique preda e Misia redeuntem paucis mandata expono; neque enim cupidissimus parendi animus multis se monere passus est. Ducit impigre, quamvis appetente iam hieme, milites in Illiricum et intra tres menses, me semper castra sequente, septuaginta ferme oppida Turcis eripuit ac ex clarissima totius regni urbe Jaize, in qua reges residere sunt soliti, hostes pellit, toto procul dubio regno pulsurus, si promissae ab oratoribus pecuniae date fuissent.“ A boszniai hadjárat megkezdése előtt s a „misiai“ hadjárat befejezése után 1463 nyarán látta volna Mercati szerint Nicolaus a Mátyás által foglyul ejtett oláh vajdát, kiről később a *De bellicis Gothorum* c. kéziratosa művének I. könyvében olyan élénk leírás kíséretében emlékezik meg. A Galeotto által elbeszélte megszégyenítés, amennyiben valóban megtörtént, 1464-re lenne

helyezhető. Amint azonban Fraknoi kétségbevonja Galeotto elbeszélésének hitelességét, úgy Mercati sem tud bízni a láthatóan elfogult humanista igazságszeretetében. Cáfolatképen felhozza, hogy a mindenre figyelő II. Pius irataiban erre az eseményre célzást sem találunk és hogy Nicolaus később is a legnagyobb tisztelettel beszél egyik munkájában Mátyásról, mint a keresztény hit egyetlen kiváló, nagy érdemű képviselőjéről. Ha a Galeotto által leírt megszégyenítés valóban megtörtént volna, Nicolaus aligha tudott volna jó szívvel visszaemlékezni a magyar királyra.

Mercati kitűnő eredményeihez csak kevés a hozzátenni valóm. Abban teljesen egyetértek vele, hogy Nicolaus nem 1463 telén, hanem előzőleg volt Vitéz János udvarában. 1463 telének első felét Nicolaus Mátyás táborában töltötte Boszniában, a második felét pedig, 1464 első részét, Budán, a királyi udvarban. Világosan megmondja ezt egyrészt maga Nicolaus (... me semper castra sequente...), másrészt Galeotto (id. helyen: ... his peractis, quorum causa venerat, desedit Budae per totam hie mem...). Vitéz János udvarában tehát csakugyan előzőleg kellett Nicolausnak valamelyik számunkra a mostani tudásunk szerint meghatározhatatlan évben tartózkodnia. A Mátyással Belgrád közelében való találkozás időpontja talán közelebbről is meghatározható. Mivel 1463 aug. 1. és aug. 29-ről vannak Mátyástól Belgrádban keltezett okleveleink,⁸ valószínű, hogy e találkozás 1463 augusztusára esett. Megemlítem még, hogy ugyanekkor a király mellett tartózkodott Vitéz János⁹ s a boszniai hadjáratban Nicolaus-szal együtt részt vett Janus Pannoniusz is.¹⁰ Az oláh vajdát szerintem Nicolaus nem láthatta 1463 elején, mint Fraknoi állítja, de ugyanezen év nyarán sem, mint Mercati feltételezi. 1463 elején Nicolaus még nem volt nálunk, 1463 nyarán pedig az oláh vajda már aligha lehetett Mátyás táborában. Mercati-t talán megtéveszti a Nicolaus elbeszélésében emlegetett „Misia”: evvel a névvel azonban Nicolaus csak Szerbiát jelölheti, mert ez évben Mátyás itt harcolt a törökkel,¹¹ míg a vajda fogságra vetése az előző évben történt.¹² Az epizód időpontját kétségtelen pontossággal nem tudnám megmondani, csak e negatívumokat említhetem. Valószínű mégis, hogy Nicolaus az oláh vajdát fogságában Budán látta 1464 első felében.¹³ Nem tudok végleges álláspontot elfoglalni Galeotto elbeszélésének hitelességével szemben sem. El kell ismernem, hogy Frak-

⁸ *Fraknoi, Hunyadi Mátyás király*, Budapest, 1890, 128. l.

⁹ Ugyanott: 129. l.

¹⁰ Ugyanott: 130. l.

¹¹ Ugyanott: 128. l. — V. ö. Galeotto Marzio megjegyzéseit „Misia”-ra vonatkozólag. Irod. Emlékek II. 235. l.

¹² Ugyanott: 124. l.

¹³ A szövegből nem derül ki a helyszín. V. ö. *Fraknoi, M. Könyvszemle*, 13. l. „Horum tyrannum... dum Pii secundi pontificis maximi apud Hunorum regem legati essemus, captivum vidimus.”

nói igen ügyesen érvel, azt is meg kell engednem, hogy Mercati argumentumai fölötté nyomatékosak, ennek ellenére nagyon nehéz lenne elképzelni — ha nem is vesszük mindenben készpénznek Galeotto kissé nagyhangú kijelentését könyve elején: „... sed in hoc tam parvo volumine certa et indubitata continentur...” —, hogy Mátyás életében Galeotto egy Korvin Jánosnak szánt könyvben teljesen alaptalan eseményeket mert volna ennyire kiszínezni. Ha minden nem is úgy történt, amint Galeotto előadja, valami konfliktusnak kellett lennie a magyar király és a pápai legátus között.

Visszatérve az Ottob. Lat. 2011. sz. kézirathoz, melyből fejtegetéseink kiindultak, megállapíthatjuk, hogy a kódex ajánlása, továbbá a Nicolaus Modrusiensishez és a Nicolaus Modrusiensisről írt költemények annviban magyar vonatkozásúaknak tekinthetők, amennyiben adalékokat szolgáltatnak a XV. sz.-i Magyarország történelmében és irodalmi életében egyideig bizonyos szerepet játszó modrusi püspök életére és irodalmi összeköttetéseire vonatkozólag. Annyit egyelőre a szerző személyének ismerete nélkül is meg lehet állapítanunk, hogy e költemények 1464 után, tehát olyan időben keletkeztek, midőn a modrusi püspöknek Magyarországgal már semmi összeköttetése nem volt.

Magyar szempontból több konkrétumot tartalmaz a kódex a továbbiakban. A f. 51^v találjuk a következő közleményt:

Ad Ladislaum Pannonium.

- Quas tibi, quas referam triplici pro munere grates,
 Portasti Veneta quod modo urbe mihi?
 An quot Hymettus apes, quot candida saxa Charistos
 Et mare, quot pisces, quot polus astra gerit,
 5. An quot mature messis cernuntur ariste,
 An quot silua feras, corpora puluis habet?
 Accipe cum domino, uates, rude carmen: amoris
 Indicium et grate pignora mentis habe.
 Crede mihi: uano tantas tibi syrmate grates
 10. Quisquis agit, donum maius habere cupit.
 Ille magis uero te complectetur amore
 Qui refert grates, quot numerare queas.

Néhány levéllel tovább (f. 62^v) a következő magyar vonatkozású költeményt találjuk, mely már címével is fokozott mértékben felkelti érdeklődésünket:

Ad Pompilianum Pannonium.

- Dic mihi, quid feci, quo te, dic, crimine lesi
 Ut fugias uultus, Pompiliane, meos?
 Dic mihi, cur nunquam recitas tua carmina nobis,
 Sepe soles media que recitare uia?

5. Iam scola, iam pueri, tenere et nouere puella,
 Iam reticet (*cod* recitet) uersus nulla taberna tuos.
 Solus pretereor, ueluti uiolenta Charybdis
 Queque uorat mersas Sirtis iniqua rates.
 At memini, quondam nobis tua scripta legebas:
10. Ipse tui iudex carminis unus eram.
 Quin etiam multos tenuit domus una per annos,
 Communis nobis mensa torusque fuit.
 At dices: uiuos carpis, Francisce, poetas,
 Et uix quem tollas laudibus, unus erit.
15. Sint mi dii testes nullum me dente maligno
 Et nullum uerbis sollicitare meis.
 Sepe etiam uitium soleo laudare poete,
 Liuidulum ne me credula turba putet.
 Hanc per (*cod* pro) me fugias, cogor sic credere, causam
20. Quod recitas uersus, Pompiliane, meos.

Az első kérdés, ami e két költeménnyel kapcsolatban természetesen felvetődik, Ladislaus Pannonius és Pompilianus Pannonius kilitére vonatkozik. Ladislaus Pannonius — mivel az egyelőre ismeretlen szerző irodalmi összeköttetéseiből könnyű megállapítanunk, hogy e költemények a XV. sz. második feléből valók — alig lehet más, mint az e korban sokat szereplő Vetési László, kinek olaszországi élénk humanista összeköttetései közzismertek s kit a kortársak vagy Ladislaus Vetesius, vagy Ladislaus Pannonius néven emlegetnek. Franciscus Philelphus pl. egy bolognai kéziratban ránk maradt levelében így ír neki: „Doctissimo ac eloquentissimo adolescenti Ladislao pannonio franciscus philelphus S.“ (Misc. Tioli XXXVI. f. 14^v). Ugyancsak Fr. Philelphus egy hozzá írt görög nyelvű levelét a következőképpen vezeti be: „Φραγκίσκος ὁ Φιλέλφος Λαδισλάω Παννονίῳ χαίρειν.“ (Legrand, Cent-dix lettres grecques de François Filelfe d'après le Codex Trivulzianus 873, Paris, 1892. 115 l. Publications de l'École des langues orientales vivantes IIIe série, vol. XII.). Vetési önmaga az egyik kéziratban (Misc. Tioli XXXVI. f. 14^r) családi neve mellett szintén használja a Pannonius jelzőt: „Ladislaus uetesius pañonius ciuili discipline dedicatus.“ Nincs tehát okunk kételkedni abban, hogy az első költemény címzettje valóban Vetési László.¹⁴

Vetési László egyelőre meglehetősen elmosódott alakja XV. sz. i humanizmusunknak, ámbár Janus Pannonius és Garázda Péter mellett eddigi ismereteink szerint is Olaszországban ő volt e korban a legtöbbet emlegetett magyar humanista író. A legbecsesebb — eddig ellenőrizhetetlen — adatokat össze-

¹⁴ Ezt az azonosságot különben más viszonylatban Tioli is megállapítja Misc. Tioli XV. számozás nélküli lapra írt jegyzetében, ami arról azonnal szó lesz: „Nello stesso codice del Popolo vi ha una lettera di Francesco Filelfo... „Ladislao Pannonio“, il qual' debb' essere lo stesso Ladislao Vetesio.“

köttetéseinek és munkásságának ismeretéhez Hegedüs István egy jegyzete szolgáltatta a bolognai egyetemi könyvtárban őrzött Tioli-kéziratokból: a magyar irodalomtörténeti feldolgozásokban szereplő adatok jó része Tioli e jegyzetére vezethető vissza.¹⁵

Érdemes lesz néhány pillanatra megállnunk e pontnál, ám bár Vetési László életéről és munkásságáról ez alkalommal nem kívánnék bővebben szólni. Itt csak vele kapcsolatban a Tioli-iratokat szeretném röviden ismertetni, melyekben igen nagy számú magyar vonatkozású anyag található. Pontos tartalomjegyzéküket a gyűjtő rövid életrajzával együtt Cancellieri munkája közli: *Notizie della vita e delle miscellanee di monsignor Pietro Antonio Tioli, nato in Crevalcuore a' XIX Maggio MDCCXII, defunto in Roma a' XX Nov. MDCCXCVI...* raccolte da Fr. Canc., Pesaro 1826. Tioli ugyanis hatalmas gyűjtőmunkával harmincöt ívrétű kötetre terjedő, leginkább XV. századi humanista anyagot másolt le különböző, többnyire akkori római könyvtárakban található kéziratokból s becses irodalmi hagyatéka a bolognai egyetemi könyvtárba került. E gyűjtemény XV. kötetének egyik utólag beragasztott, számozatlanul maradt lapján (226. és 227. lk. között) található a már említett Vetésiről szóló értékes jegyzet, melynek adatai a szerző szerint egy a „*Libreria del Popolo*”-ban található kéziratra mennek vissza. Ugyanezen gyűjtemény VI. k. tartalmazza a Tioli által felkutatott, excerptált, vagy másolt kódexek betűrendes jegyzékét, melyből könnyű volt most már pontosabban megállapítanom, hogy Vetési iratait Tioli a „*cod. Bibl. S. Mariae de Populo No. 24*”-ben olvasta. További kutatásaim célja természetesen az volt, hogy e kódexet valahonnan előkerítsem. A véletlen, jobban mondva maga Tioli segítségemre jött: gyűjteményének XXXVI. kötete ugyanis éppen a S. Maria d. Popolo azóta szétszóródott könyvtárának eredeti kódexe, melyben sértetlenül meg is leltem a Vetési-iratokat. Úgy látszik, Tioli a kódexet annyit másolta, hogy az végül is iratai között maradt s velük együtt került a bolognai egyetemi könyvtárba. A kétségtelen azonosságot döntően bizonyítja a Tioli-jegyzetek hivatkozásai: ban és a kódexben található lapszámozás azonossága. A kódex jelenlegi kötése különben a XVIII. sz. végéről való, mint azt egy ünnepélyes hangú bejegyzés elárulja: „*Miscellanea Variorum saeculi XV. Auctorum, quae cum blattis dudum colluctantia*

¹⁵ Hegedüs István: *Irodalomtörténeti tárlózsok olasz könyvtárakban*. Irodalomtört. Közl. VIII., 470—71. lk. Tioli nem említi Vetési leghíresebb beszédét: „*Oratio ad Sixtum papam pro praestanda obedientia nomine Domini Matthiae, Hungar. ac Bohem. regis.*” E beszéd kéziratait részben felsorolja és két XV. századi római kiadását is említi Békési i. m. 555—6. lk. V. ö. még *Fraknoi: Mátyás király diplomatái*, Századok, 1898, 399. l.

Ill^{mus} ac R^{mus} Praesul P. Ant^{us} Thioli Bononiensis in hanc pulchriorem formam sua impensa redegit anno Rep. Sal. MDCCCLXXVIII.“ A cod. Ottob. Lat. 2011. idézett költeménye tehát ehhez a Vetési Lászlóhoz szól, kinek iratait részben Tioli gyűjtőmunkája tartotta fenn számunkra.¹⁶ S megvallom, hogy a bolognai Tioli-iratoknak, amik ezt a becses zsákmányt megőrizték, aligha néztem volna ennyire pontosan utánuk, ha előzőleg a cod. Ottob. Lat. 2011. fel nem kelti különösebb érdeklődését Vetési László személye iránt.

Nem boldogultam ilyen könnyen a másik költemény címetéjével: Pompilianus Pannonius-szal. Ilyen nevű magyar humanista költőt a XV. sz. második feléből egyáltalán nem ismerünk. Egyik feltevés, amivel az ismeretlen magyar költőt megközelíteni próbáltam, az volt, hogy a név talán csak a humanistáknál elég gyakori csúfolódó kiforgatása Janus Pannonius (Pompilianus P.) nevének.¹⁷ Ezt a feltevést mintha támogatta volna az a körülmény, hogy az egyelőre ismeretlen perugiai költő versei között több található ferrarai személyekhez intézve, már pedig Janus Pannonius költői működésének java Ferrarára esik. Ilyenek: f. 57^v *Ad Franciscum Ariostum iure consultum et poetam ferrariensem*; f. 58 *Epigramma in Margaritam Ferrariensem*; f. 52 *Ad herculem Atestinum principem*; f. 80^v *[I]ntrat borsiacam Cesar dum maximus urbem* kezdetű epigramma. Ahhoz azonban, hogy erre a kérdésre kielégítő választ tudjak adni, okvetlenül szükségesnek látszott az ismeretlen perugiai költő, a cod. Ottob. Lat. 2011. szerzője személyének meghatározása: enélkül lehetetlen volt további kombinációkba bocsátkoznom.

A kódex folytatólagos behatóbb tanulmányozása ennek a rejtélynek a kulcsát is kezembe adta. F. 71^r találtam a következő költemény-címet: *Franciscus Mataratius Suo Alphano Seuero S. P. D.* A f. 71^v olvasható ismét ugyanez a név: *Grecum poema sine certo auctore a d. Franc^o Mataratio translatum*. A Pompilianus Pannonius-hoz írt költeményben — mint láttuk — a szerző keresztnéve: Franciscus. Hamarosan megállapítottam ezek után, hogy a kódex szerzője Francesco Maturanzio, perugiai humanista, kinek nevét olaszul és latinul a legkülönbözőbb formákban találjuk: Maturanzo, Maturanzio, Matarazzo, Maturantius, Mataratius.

A további tájékozódás már símán ment. Mindenek előtt megállapítottam, hogy a kódex elején található vallásos költeményeket Gio. Battista Vermiglioli a XIX. sz. elején egy sokkal rosszabb perugiai kódexből már kiadta: *Francisci Maturantii Perusini carmina adhuc inedita*. Perus. 1809. Typ. Baduel.

¹⁶ Van köztük kiadatlan és más kéziratokban eddig nem szereplő anyag is. Ennek behatóbb ismertetése túlmenne értekezésem keretein.

¹⁷ Maga Janus Pannonius is szerette kiforgatni mások nevét: Basiniusból csinált Basinust, Blasinust; Paulusból Phaulust.

Ugyancsak Vermiglioli megírta Maturanzio életrajzát is, a tőle ismert bőséges anyagnak, kiadott és kiadatlan műveinek, főleg a Vat. Lat. 5358 és 5890-ban lévő beszédeknek, leveleknek, továbbá három perugiai Maturanzio-kódex tartalmának felhasználásával: *Memorie per servire alla vita di Franc. Maturanzo oratore e poeta perugino. Raccolte la maggior parte dalle sue opere inedite da Gio. Batt. Verm. Accademico Italiano, Perugia 1807.* Ugyanezen adatokat még egyszer felhasználta Vermiglioli a következő gyűjteményes munkájában: *Bibliografia Storico-Perugina, ossia Catalogo degli scrittori che hanno illustrato la storia della città, del Contado, delle Persone, de' Monumenti, della Letteratura ecc. compilato e con note bibliografiche ampiamente illustrato da Gio. Battista Vermiglioli. Perugia, Baduel, 1823.* Nagyon sok új adatot tartalmaz Maturanzio-ra nézve még a következő monografiája Vermiglioli-nak: *Memorie di Jacopo Antiquarj e degli studi di amena letteratura esercitati in Perugia nel sec. decimoquinto con un appendice di monumenti raccolte da Gio. B. Verm. Perugia, Baduel, 1813.* Megemlítem még, hogy a Tioli-iratok XXIV. kötetében (634. s. köv. lk.) szintén bőséges jegyzeteket találunk Maturanzio két kódexéből: a Vat. Lat. 5358. és 5890-ből. Újabban Mercati emlékezett meg költőnkéről egyrészt Nic. Modrusiensisről írt tanulmányában, másrészt Perottiról írt kitűnő monografiájában: *Per la cronologia della vita e degli scritti di Nicolò Perotti, arcivescovo di Siponto, Roma 1925, Studi e Testi XLIV.*

Összevetve az eddigi feldolgozások által ismert anyagot az Ottob. Lat. 2011. tartalmával, minden túlzás nélkül megállapíthatjuk, hogy az új kódex Maturanzio költői működésének ismeretére nézve elsőrangú fontosságú, mert azonkívül, hogy eddig már kiadott költeményeknek jobb szövegét találjuk benne, nagy mennyiségű új, eddig nem is sejtett költői munkával ajándékozza meg a további kutatást. Fokozza a kódex fontosságát, hogy valószínűleg Maturanzio kezeírása. Erre következtethetünk abból, hogy f. 84^v a lapszálon a következő jegyzetet találjuk: *Carmina inemendata.* Tehát valószínűleg a költő az ezt megelőző költeményeket átjavította, míg a többi egyelőre nélkülözötte a végső simítást. Ilyen széljegyzetet másolónál nem igen találunk. Fontos az is, hogy a leveleket tartalmazó Vat. Lat. 5890. ugyanez a kézírás: tehát ez a kódex is valószínűleg autográf.

A katalógus hiányos bejegyzésének kiegészítése céljából kutatásaim eredményét közöltem a vatikáni könyvtár igazgatóságával. Monsign. Mercati, kinek tudományos munkássága amúgy is több ponton érintette Fr. Maturanzio-t, annyira figyelemre érdemesnek tartotta e közlést, hogy a Perotti-monografiához írt pótlásában (Paralipomeni Perottini, Aggiunte a „Studi e Testi“ 44, 8. l.) külön megemlékezett e kéziratról. Jelentőségét Maturanzio költészetének ismeretére nézve a következő szavak:

kal foglalja össze: „L'Ottoboniano è della stessa mano che il Vatic. 5890, penso dell' autore; e come il 5890 per le lettere, così quello è di primo valore per le poesie del facile verseggiatore perugino.“ A továbbiakban Mercati arra való utalással, hogy maga a felfedező megfelelő módon ismertetni fogja a kéziratot (... pubblicherà una notizia adeguata del cod. Ott.), elhárítja a vele való bővebb foglalkozást. Megvallom, nem vagyok abban a helyzetben, hogy a kéziratot „megfelelő módon“ ismertessem. Ez legalább is annyit jelentene, hogy a Vermiglioli által már kiadott költeményeket a kódex szövegével egybevessem, a perugiai kéziratok által is tartalmazott kiadatlan költeményeket szintén összehasonlítsam, vagy legalább megjelöljem, az eddig teljesen ismeretlen költemények történeti és irodalmi jelentőségét legalább vázoljam. Mindez olyan feladat, amit én, kit a magyar humanizmus érdekel elsősorban, nem vállalhatok, mert ez messze elvezetne tulajdonképeni érdeklődési körömtől. Azt azonban, mint a kódex szerzőjének első felismerője, kötelességemnek tartom, hogy legalább a kézirat tartalomjegyzékének közlésével — az egyes költemények címeinek, vagy, ahol ez hiányzik, a kezdősornak közzétételével — az érdeklődőknek némi fogalmat adjak a kódex jelentőségéről a XV. sz.-i perugiai humanizmus tekintetében s ezzel a támasztóponttal elősegítsem az esetleges további tudományos feldolgozást. Ezt a munkát már el is végeztem s a kódexre vonatkozó cikket valószínűleg majd az egyik olasz bibliografiai folyóirat fogja közzétenni.

Azt a kérdést kell még eldöntennem, mennyiben segíti elő már most a kódex szerzőjének ismerete a magyar vonatkozású részletek alaposabb megvilágítását? Nicolaus Modrusiensisre vonatkozólag megállapíthatjuk, hogy ő Maturanzionak egyik befolyásos pártfogója volt s midőn Nicolaus fontos küldetésben IV. Sixtus flottájával 1472-ben a török ellen indult, magával vitte Maturanziót is. Erre az útra vonatkoznak a kézirat elején található vallásos költemények. Maturanzio ezt az alkalmat felhasználta a görög nyelv alaposabb elsajátítására: hosszabb ideig Rhodos szigetén maradt s onnan több levelet írt a már visszatért Nicolausnak, amik ránk is maradtak. Ladislaus Pannoniuszal való összeköttetéseire nézve semmi új adatot nem tartalmaznak Maturanzio egyéb munkái: pl. leveleiben egyáltalán nem emlékezik meg róla. Pompilianus Pannoniusról Maturanzio életkörülményeinek bővebb ismerete után sem tudok többet. Az új

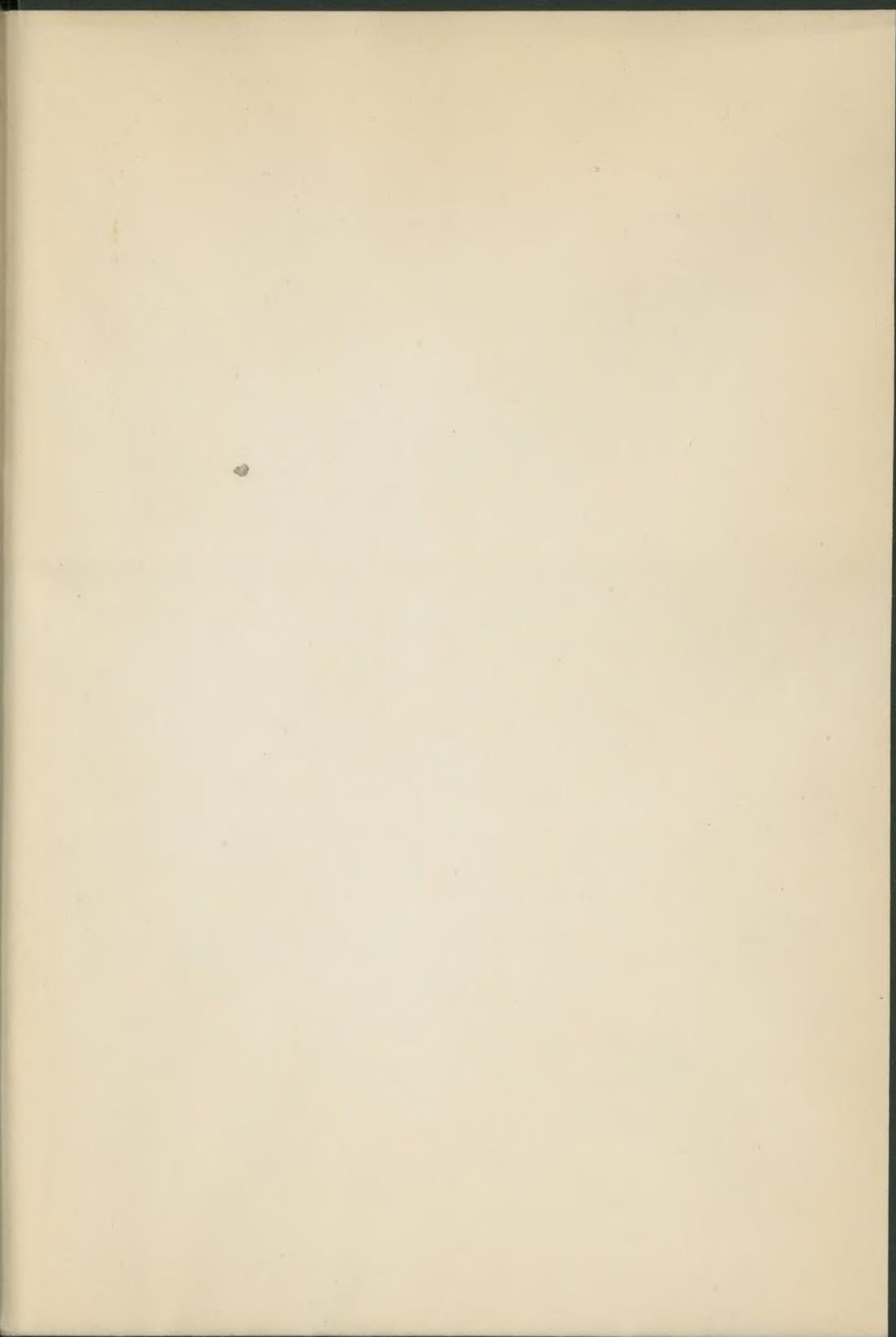
¹⁸ *Memorie ecc.* 13—14. lk. „...ci ha pero una qualche probabilità a credere, che egli nel 1464 potesse essere in Ferrara... In quest' anno medesimo fu decorato della porpora cardinalizia fra Francesco da Savona dell' ordine dei conventuali, che fu poi Sisto IV., ed in una delle tante orazioni di Francesco, congratulandosi col nuovo cardinale anche per parte de' suoi perugini, così termina: Valeat dominatio vestra, Ferrariae.“ — Vermiglioli feltevésének helyességét megerősítik Maturanzio levelei. (Vat. Lat. 5890.)

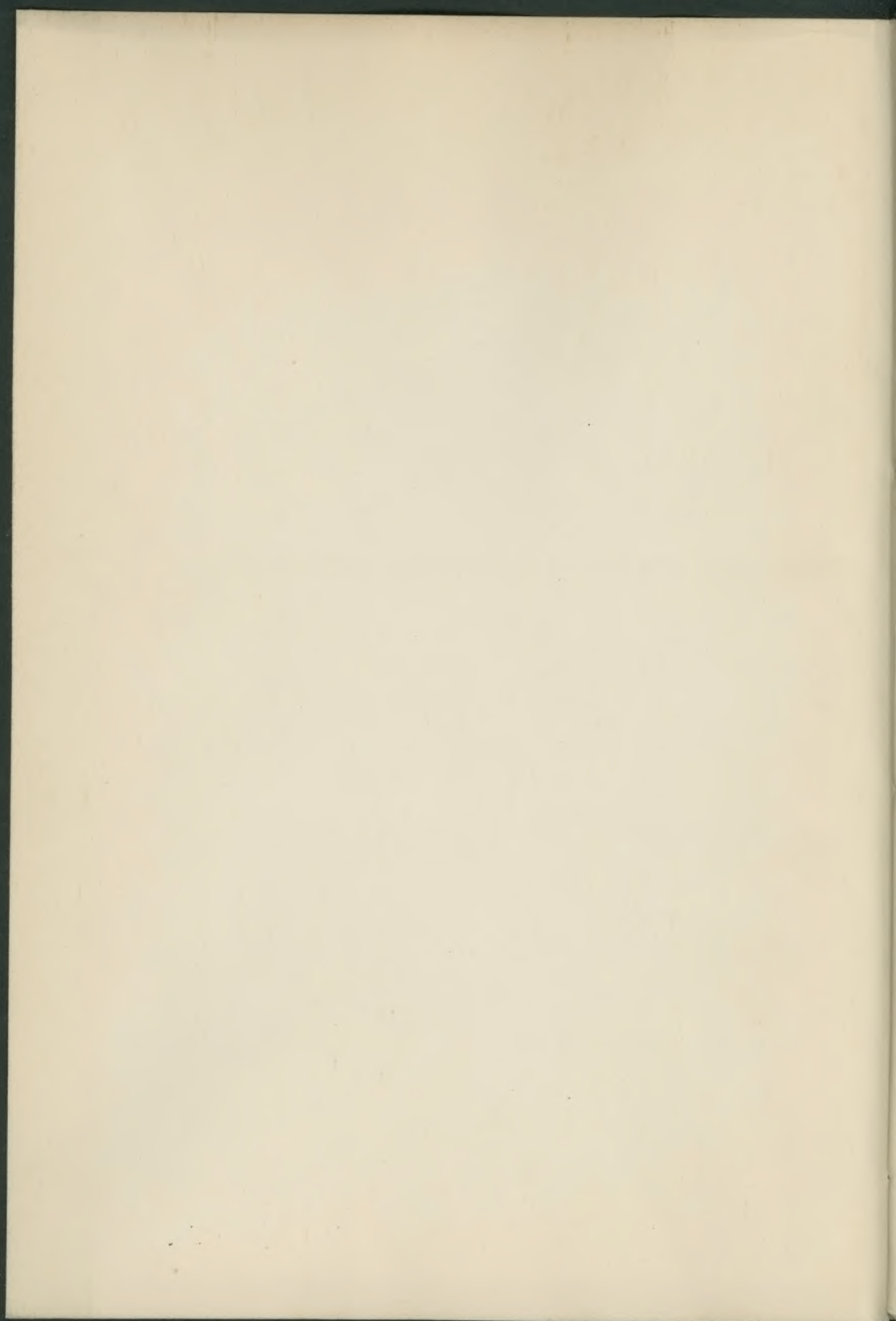
adatok megdöntik azt a feltevésemet is, hogy Pompilianus P. csetleg azonos lehet Janus Pannonius-szal. Vermiglioli ugyan Maturanzio életrajzában lehetőnek tartja, hogy ez 1464-ben s a következő években szerzőnk Ferrarában élt¹⁸ s az is kétségtelen, hogy Janus Pannonius 1465-ben rövid ideig Ferrarában is tartózkodott Rómába való utazásának, majd visszautazásának állomásként, de a futólagos ismeretség lehetősége egyáltalán nem nyújt kielégítő alapot Pompilianus P. és Janus P. azonosítására, hiszen Pompilianus Pannonius és Maturanzio között a költemény adatai szerint hosszantartó, benső ismeretségnek kellett lennie. Egyelőre tehát lehetetlenség Pompilianus Pannonius személyét közelebbről meghatározni: úgy kell őt elkönyvelnünk, mint a XV. sz.-i magyarországi latin költészet egyik, csak költői neve után ismert képviselőjét. Talán a további kutatások során egyszer a véletlen hozzásegít bennünket a probléma kielégítő megoldásához.

(Szeged.)

HUSZTI JÓZSEF

1973 JAN 22

